

**KMP.573.18.2019.RK**

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji Młodzieżowego Ośrodka  
Wychowawczego Nr 4 w Augustowie  
(wyciąg)**

**1. Wstęp**

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), dalej: OPCAT oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 23-25 września 2019 r. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Mechanizm) wizytował Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy Nr 4 w Augustowie, przy ul. Kilińskiego 3 (dalej: MOW, Ośrodek, placówka).

W skład zespołu wizytującego wchodziło: Aleksandra Osińska (psycholog), Michał Żłobecki i Rafał Kulas (prawnicy).

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzanie sposobu traktowania nieletnich przebywających w placówce, w celu wzmocnienia, jeśli to niezbędne, ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawianie rekomendacji właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków osób nieletnich i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, mając na uwadze odpowiednie standardy organizacji międzynarodowych.

W trakcie wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono wstępną rozmowę z Wiesławem Wielgatem – organem prowadzącym MOW i dyrektorem placówki,
- dokonano oglądu terenu placówki, w tym m.in. pokoi wychowanek, sanitariatów, sal lekcyjnych, jadalni,

- przeprowadzono indywidualne, poufne rozmowy z wychowankami i personelem placówki,
- dokonano analizy dokumentacji dostępnej na miejscu, w tym akt osobowych nieletnich, dokumentacji medycznej, raportów z dyżurów wychowawczych,
- wykonano dokumentację fotograficzną placówki i dokumentacji.

Przedstawiciele KMPT poinformowali dyrektora placówki o ustaleniach dokonanych w trakcie wizytacji, a także wysłuchali jego uwag i wyjaśnień. Po zakończeniu wizytacji poddano analizie dokumentację i informacje związane z funkcjonowaniem placówki.

Podczas wizytacji KMPT dokonał oceny: legalności pobytu nieletnich w placówce, ich traktowania i dyscyplinowania, realizacji podstawowych praw (prawa do informacji, kontaktu ze światem zewnętrznym, ochrony zdrowia, edukacji, rekreacji i wypoczynku, swobody praktyk religijnych, dostępu do mechanizmów skargowych), zapewnionych warunków bytowych, dostosowania placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, zapewnionej opieki psychologicznej i oddziaływań terapeutycznych, liczebności i kwalifikacji zawodowych personelu.

Niniejszy raport wskazuje obszary, które wymagają wzmocnienia z punktu widzenia przeciwdziałania torturom i innym formom złego traktowania nieletnich (pkt. 5). W raporcie wskazano również problemy systemowe, wymagające zmiany obowiązującego prawa (pkt. 4).

## **2. Zakaz represji**

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. nieletni, pracownik placówki, członek rodziny, inna osoba) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiegokolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej.

Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że *żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaże, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiegokolwiek sankcji przeciwko jakiegokolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiegokolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób.*

### **3. Ogólna charakterystyka placówki**

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy Nr 4 w Augustowie jest niepubliczną placówką resocjalizacyjno-wychowawczą i resocjalizacyjno-rewalidacyjną, przeznaczoną dla dziewcząt niedostosowanych społecznie w normie intelektualnej i z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. W skład ośrodka wchodzi Szkoła Podstawowa Nr 10 Specjalna.

Organem prowadzącym placówkę jest osoba fizyczna – Wiesław Wielgat. Nadzór nad działalnością MOW sprawują Podlaski Kurator Oświaty oraz Sąd Rejonowy w Augustowie, III Wydział Rodzinny i Nieletnich.

Pojemność placówki wynosi 30 miejsc. W czasie wizytacji w placówce przebywało 14 wychowanek.

### **4. Problemy systemowe**

Przedstawiciele KMPT zwrócili uwagę na stosowanie w placówce praktyk silnie ingerujących w prywatność nieletnich i uniemożliwiających im dostęp do mechanizmów skargowych. Niektóre z tych praktyk nie mają oparcia w przepisach prawa regulujących funkcjonowanie młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Mianowicie:

- W placówce zainstalowano monitoring wizyjny. Monitorowane są sypialnie wychowanek, jadalnia, świetlica, korytarze i sale lekcyjne. Zgodnie z informacjami udzielonymi wizytującym przez Dyrektora placówki nie ma praktyki bieżącego podglądu zachowania wychowanek. Kamery są zainstalowane wyłącznie do celów dowodowych na potrzeby sądu lub prokuratora. Dostęp do nagrań ma Dyrektor placówki. Zapisy z kamer są przechowywane przez okres 7 dni, a następnie nadpisywane kolejnymi nagraniami.
- Wychowanki po przybyciu do placówki oraz po powrocie z przepustki są każdorazowo poddawane przeszukaniu. Czynność ta odbywa się w monitorowanym pomieszczeniu, pod okiem kamery. Ponadto w Ośrodku dokonuje się przeszukania rzeczy wychowanek, ich pokoi oraz kontroli i cenzury korespondencji (zob. pkt. 5.1. i 5.2. raportu).
- Odwiedziny dziewcząt odbywają się co do zasady pod nadzorem wychowawcy. W niektórych sytuacjach, wychowanki mogą uzyskać przepustkę na czasowe wyjście z opiekunem poza teren placówki, aczkolwiek są to sytuacje sporadyczne.

- Nieletnie nie mają dostępu do prywatnych telefonów komórkowych. Kontakt z rodziną jest możliwy wyłącznie pod nadzorem wychowawcy i tylko w sytuacjach, gdy w ramach środka dyscyplinującego nie został on ograniczony.

Powyższe praktyki uzasadniają potrzebę opracowania odpowiednich ram prawnych funkcjonowania młodzieżowych ośrodków wychowawczych, które pogodzą kwestie związane z zapewnieniem bezpieczeństwa podopiecznych, personelu i innych osób oraz wyeliminują ryzyko naruszania praw i godności nieletnich.

W ocenie KMPT obowiązujący w placówce reżim i ograniczenia są bowiem nieproporcjonalne do typu placówki jakim jest młodzieżowy ośrodek wychowawczy, nie sprzyjają celom wychowawczym, utrudniają budowanie właściwych relacji personelu z podopiecznymi. W rezultacie tworzą środowisko opresyjne, stymulujące niepokój i nasuwające skojarzenia z systemem penitencjarnym.

Na konieczność uregulowania w ustawie powyższych kwestii KMPT wskazywał już odpowiednim władzom<sup>1</sup>.

W dniu 15 kwietnia 2019 r. Rzecznik Praw Obywatelskich przedstawił uwagi do projektu ustawy *o nieletnich*, zawierającego propozycje zmian przepisów dotyczących funkcjonowania placówek detencyjnych dla nieletnich, m.in. młodzieżowych ośrodków wychowawczych<sup>2</sup>. W opinii Rzecznika w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych nie powinno dokonywać się kontroli osobistej z uwagi na inwazyjny charakter tego środka i ryzyko poniżenia, co nie sprzyja celom wychowawczym<sup>3</sup>.

Rzecznik wskazał również na:

- konieczność sądowego nadzoru nad ograniczaniem kontaktów wychowanka (o ograniczeniu lub zakazie kontaktów, cenzurze lub zatrzymaniu korespondencji, sąd powinien być informowany obligatoryjnie)<sup>4</sup> i kontroli paczek (nieletni powinien mieć prawo zażalenia w tym zakresie)<sup>5</sup>;
- konieczność uregulowania zasad odwiedzin i nadzoru nad ich przebiegiem (ustawa powinna regulować sposób realizacji widzeń, zaś wszelkie ograniczenia w zakresie

---

<sup>1</sup> Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w roku 2018, s. 65-66.

<sup>2</sup> Zob. Projekt ustawy o nieletnich z dnia 8 marca 2019 r., wpisany do wykazu prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów pod numerem UD 480.; Pismo Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 kwietnia 2019 r., znak O22.1.2019.RK. Dokumenty dostępne na stronie internetowej:

<https://www.rpo.gov.pl/content/opiniowanie-akt%C3%B3w-prawnych>

<sup>3</sup> Tamże, pkt. 37.

<sup>4</sup> Tamże, pkt. 32-33.

<sup>5</sup> Tamże, pkt. 36.

kontaktu nieletniego ze światem zewnętrznym powinny mieć charakter indywidualny i podlegać kontroli sądu)<sup>6</sup>;

- konieczność precyzyjnego wskazania w ustawie miejsc objętych monitoringiem (w opinii Rzecznika w przypadku młodzieżowego ośrodka wychowawczego pomieszczenia sypialne i sanitarno-higieniczne nie powinny być monitorowane, z uwagi na specyfikę placówki i cel jej funkcjonowania)<sup>7</sup>.

## 5. Obszary wymagające poprawy

### 5.1. Traktowanie

Z informacji uzyskanych przez wizytujących wynika, że wychowawczynie placówki dokonują przeszukań wychowanek, ich rzeczy i pokoi celem wykrycia ewentualnych przedmiotów niedozwolonych lub niebezpiecznych (zob. także pkt. 4 raportu).

Przedstawiciele KMPT podkreślają, że obowiązujące przepisy prawa nie dają personelowi MOW uprawnień do dokonywania przeszukań. W przypadku organów stosujących prawo (jak np. Policja, Straż Graniczna i inne) uprawnienie do takich czynności wynika wprost z ustawy. W przypadku pracowników MOW ani obowiązująca ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, ani inny akt prawny takich uprawnień nie przewiduje.

Zgodnie z zasadą legalizmu, wyrażoną w art. 7 Konstytucji RP *Organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa*. Nie mogą więc domniemywać swojej kompetencji, a wszelkie ich działania muszą mieć podstawę prawną<sup>8</sup>. W związku z powyższym przeszukania mogą być realizowane w sytuacjach, gdy takie uprawnienie wynika wprost z ustawy, personel jest odpowiednio przeszkolony w tej materii, a działanie to podlega kontroli w zakresie legalności i prawidłowości wykonania.

KMPT przypomina, że zgodnie z Konstytucją RP<sup>9</sup> *Wolność człowieka podlega ochronie prawnej oraz. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie*

---

<sup>6</sup> Tamże, pkt. 33-35.

<sup>7</sup> Tamże, pkt. 42.

<sup>8</sup> Sąd Najwyższy w postanowieniu 7 sędziów SN z 18 stycznia 2005 r. (sygn. WK 22/04) wskazał, że *Art. 7 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej stanowiący, że organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa zawiera normę zakazującą domniemywania kompetencji takiego organu i tym samym nakazuje, by wszelkie działania organu władzy publicznej były oparte na wyraźnie określonej normie kompetencyjnej*.

<sup>9</sup> Zob. art. 31 ust. 1 i 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 7, poz. 483 ze zm.).

*dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.*

Przedstawiciele KMPT nie mają wątpliwości, że praktykowane działania służą zapewnieniu wychowankom bezpieczeństwa, jednak nie mogą odbywać się bez właściwej podstawy prawnej. Do czasu więc wprowadzenia przez ustawodawcę odpowiednich unormowań prawnych, personel młodzieżowych ośrodków wychowawczych powinien odstąpić od dokonywania w/w czynności. Przedstawiciele KMPT zalecają Dyrektorowi Ośrodka zaprzestanie przeszukiwania wychowanek, ich rzeczy i sypialni. W przypadku, kiedy zachodzi podejrzenie, że wychowanka posiada przedmioty/substancje niedozwolone, wezwana powinna zostać Policja.

## **5.2. Badanie medyczne i dokumentowanie obrażeń**

Nieletnie po przyjęciu do placówki, powrocie z przepustki lub z miejsc, gdzie mogły doświadczyć przemocy (np. doprowadzone przez Policję, po ucieczce) nie są profilaktycznie poddawane badaniu lekarskiemu. Placówka nie zatrudnia lekarza lub pielęgniarki, a badania w przychodni zewnętrznej są realizowane interwencyjnie. Ponadto w sytuacjach, gdy dochodzi już do badania lekarskiego, odbywa się ono zawsze w obecności wychowawcy.

Stan fizyczny i psychiczny nieletniej przyjętej do placówki jest odnotowywany przez wychowawczynię, w karcie przyjęcia do MOW. Karta ta nie zawiera jednak formularza z wykresami ciała do oznakowania urazów. Nie jest też praktykowane fotografowanie urazów i prowadzenie rejestru urazów.

KMPT podkreśla, że badanie lekarskie przy przyjęciu do miejsca detencji i właściwe dokumentowanie urazów stwierdzonych podczas badania, uważane jest za podstawową gwarancję prewencji tortur. Pozwala bowiem na ujawnienie obrażeń powstałych przed przybyciem do MOW, udokumentowanie śladów przemocy na potrzeby procesu karnego oraz podjęcie skutecznych działań w przypadku stwierdzenia torturowania. Pozwala też na wykrycie ewentualnych innych, istotnych z medycznego punktu widzenia nieprawidłowości. Badanie lekarskie chroni też personel ośrodka dla nieletnich i funkcjonariuszy innych służb przed bezpodstawnymi zarzutami.

Zgodnie z zaleceniami Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Rady Europy: *Jak najszybciej po przyjęciu do placówki młodociany ma zostać poddany*

*badaniom lekarskim, założony ma zostać rejestr medyczny oraz należy rozpocząć leczenie wszelkich chorób czy obrażeń*<sup>10</sup>.

Badanie medyczne służące ujawnieniu ewentualnych śladów tortur powinno spełniać dwa podstawowe kryteria: być przeprowadzone w najkrótszym możliwym czasie po przyjęciu do placówki i z uwzględnieniem zasad dotyczących skutecznego dokumentowania tortur.

Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu i Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) wskazuje, że obowiązkowemu badaniu lekarskiemu powinni zostać poddani wszyscy nieletni, także ci powracający do ośrodka, po ucieczce, w asyście Policji<sup>11</sup>. Badanie powinno być przeprowadzone tak szybko jak to możliwe i nie później niż 24 godziny po przyjęciu do placówki detencyjnej<sup>12</sup>.

Dokumentacja z takiego badania powinna zawierać: obiektywny i dokładny opis stanu pacjenta, w szczególności wszelkich urazów, wyniki dodatkowych badań, szczegółowe wnioski wynikające ze specjalistycznych konsultacji, proponowany sposób leczenia w przypadku ujawnienia urazów, a także wskazania do dalszej pracy z pacjentem. Wszelkie zauważone urazy należy nanieść na specjalny formularz przewidziany do tego celu, z wykresami ciała do oznakowania urazów, który będzie przechowywany w aktach medycznych. Pożądane byłoby fotografowanie ran, a zdjęcia powinny być dołączane do akt medycznych. CPT zaleca też zaprowadzenie specjalnego rejestru urazów, w którym należy odnotowywać wszystkie rodzaje obrażeń<sup>13</sup>.

Osobą pierwszego kontaktu nowo przybyłego nieletniego ze służbą zdrowia może być wykwalifikowana pielęgniarka, która dokonuje jego oglądu i następnie składa sprawozdanie lekarzowi (nie wyklucza to konieczności przeprowadzenia niezwłocznego badania lekarskiego)<sup>14</sup>.

O znaczeniu badań medycznych w kontekście przeciwdziałania torturom mówi też Podkomitet ds. Prewencji Tortur ONZ (SPT)<sup>15</sup>. Po wizycie w Portugalii w 2018 r., rekomendował władzom, aby wszyscy nowo przyjęci więźniowie, tak szybko, jak to

---

<sup>10</sup> Zob. Zalecenia CM/Rec (2008) 11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, pkt 62.5.

<sup>11</sup> European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Zob. Dziesiąte Sprawozdanie Ogólne, CPT/Inf (99)12, § 23 i 39; Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (2017) 34, § 115.

<sup>12</sup> Zob. Raport z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 101.

<sup>13</sup> Zob. Dwudziesty Trzeci Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2013), § 71-84; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 22, 27, 50, 81; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, § 78.

<sup>14</sup> Zob. Dziesiąte Sprawozdanie Ogólne, CPT/Inf (99)12, § 39.

<sup>15</sup> United Nations Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT).

możliwe i nie później niż w ciągu 24 godzin od przybycia do miejsca pozbawienia wolności, przeszli dokładne badanie lekarskie, w tym pełne badanie ciała, w celu, między innymi, wykrycia wszelkich oznak obrażeń poniesionych przed przyjęciem do placówki. Wyniki takich badań powinny być odpowiednio i kompleksowo odnotowywane w specjalnie wyznaczonym i poufnym rejestrze, a w przypadkach podejrzenia stosowania tortur i złego traktowania, odpowiednio zgłaszane<sup>16</sup>.

KMPT widzi też potrzebę zmiany praktyki w zakresie realizacji badania lekarskiego. Zasadą jest bowiem, że podczas badania obecna jest wychowawczyni. Taka praktyka osłabia prewencyjny charakter dostępu do lekarza jako mechanizmu zabezpieczającego przed torturami. W obecności wychowawczyni nieletnia może nie czuć się na tyle swobodnie, by opowiedzieć lekarzowi o sposobie, w jaki była traktowana oraz udzielić pełnych informacji dotyczących swojego stanu zdrowia, przyjmowanych leków, leczenia czy odbytych konsultacji psychiatrycznych. Taka praktyka rodzi też ryzyko naruszenia intymności nieletniej, poszanowania jej godności i tajemnicy lekarskiej. Doświadczenie KMPT wskazuje, że obecność personelu Ośrodka podczas badania jest szkodliwa dla budowania właściwej relacji pomiędzy lekarzem, a pacjentem i nie jest konieczna z punktu widzenia bezpieczeństwa personelu medycznego, czy udaremnienia uciezki.

Powyższą praktykę, w odniesieniu do osób zatrzymanych przez Policję, krytykował CPT w kolejnych raportach z wizyt okresowych w Polsce (w 2009 r., 2013 r. i 2017 r.). Zalecał wówczas polskim władzom, by wszystkie badania lekarskie były przeprowadzane poza zasięgiem słuchu oraz, jeżeli lekarz nie zarządzi inaczej, poza zasięgiem wzroku funkcjonariuszy. Zachęcał też do wypracowania alternatywnych rozwiązań mających na celu pogodzenie wymogów bezpieczeństwa i zasady tajemnicy lekarskiej<sup>17</sup>.

Na odpowiedni standard badań lekarskich aresztantów zwraca też uwagę SPT. W ostatnim raporcie z wizyty na Ukrainie w 2016 r., Podkomitet zwrócił uwagę na fakt realizacji badań medycznych w obecności osób nie wchodzących w skład personelu medycznego (np. członków konwoju, strażników). Wskazał, że taka praktyka narusza poufność badania i może zniechęcać do dyskusji na temat obrażeń powstałych w wyniku tortur i złego

---

<sup>16</sup> Zob. Raport SPT z wizyty w Portugalii, CAT/OP/PRT/1, § 61.

<sup>17</sup> Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, 25 czerwiec 2014 r., CPT/Inf (2014) 21, § 30; Raport CPT z wizyty w Polsce, 12 lipiec 2011 r., CPT/Inf (2011) 20, § 28; Raport CPT z wizyty w Polsce, 25 lipiec 2018 r., CPT/Inf (2018) 39, § 27.



traktowania. SPT zalecił władzom Ukrainy, by wszystkie badania odbywały się z zachowaniem zasady poufności lekarskiej, w obecności wyłącznie personelu medycznego<sup>18</sup>.

Pomocnym narzędziem w pracy personelu placówki, w tym psychologa może być rekomendowany przez ONZ - *Podręcznik skutecznego badania i dokumentowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (Protokół Stambulski)*. Zawiera on praktyczne informacje, adresowane między innymi do personelu medycznego i psychologów, w zakresie metod tortur, ich objawów, sposobów identyfikacji, realizacji badania medycznego i dokumentowania śladów przemocy. Skupia się również na barierach psychologicznych mogących pojawić się w relacjach z ofiarami oraz kwestiach etycznych (w tym etyce lekarskiej).

Stosowanie powyższego dokumentu rekomenduje SPT, podkreślając, że jest on niezbędnym narzędziem w wykrywaniu, dokumentowaniu i zgłaszaniu tortur i jako taki zniechęca do ich stosowania<sup>19</sup>.

W świetle powyższych uwag KMPT rekomenduje:

- poddawanie wszystkich nowo przyjętych wychowanek badaniom lekarskim, w możliwie najkrótszym okresie od czasu przyjęcia do placówki. Badaniu przez lekarza powinny być też poddawane wychowanki powracające do placówki z miejsc, gdzie mogły doświadczyć złego traktowania, np. doprowadzane przez Policję;
- zapewnienie poufności badań medycznych; wszystkie badania powinny się odbywać poza zasięgiem wzroku i słuchu pracownika MOW, chyba że osoba wykonująca badanie podejmie inną decyzję;
- dokumentowanie obrażeń wychowanek za pomocą specjalnego formularza przewidzianego do tego celu, z wykresami ciała do oznakowania urazów (map ciała), który będzie przechowywany w aktach medycznych;
- wykonywanie dokumentacji fotograficznej obrażeń, która powinna być przechowywana w dokumentacji medycznej wychowanki;
- zapoznanie personelu placówki z Protokołem stambulskim i wykorzystywanie zawartych tam wskazówek w codziennej pracy.

---

<sup>18</sup> Raport SPT z wizyty na Ukrainie, 18 maj 2017 r., CAT/OP/UKR/3, § 53 i 58.

<sup>19</sup> Tamże, § 63.

### 5.3. Kontakt ze światem zewnętrznym

Wychowanki mają możliwość pełnego kontaktu wyłącznie z rodzicami i opiekunami prawnymi. Kontakt osobisty lub telefoniczny z innymi osobami, np. rodzeństwem, przyjaciółmi, sympatiami, jest zabroniony (nieletnie mogą komunikować się z tymi osobami wyłącznie listownie). Praktyką jest też pozbawienie nowo przyjętej wychowanki możliwości kontaktu telefonicznego z rodzicami/opiekunami na okres dwóch tygodni. Rodziny wprawdzie mogą dzwonić do Ośrodka i uzyskiwać informacje na temat podopiecznych, bezpośredni kontakt telefoniczny jest jednak przez ten okres wykluczony.

Nieletnie nie mają dostępu do prywatnych telefonów komórkowych. Kontakt telefoniczny z rodziną jest możliwy co drugi dzień w wymiarze 10 minut (o ile nie został on ograniczony w ramach środka dyscyplinarnego). Rozmowy są prowadzone w obecności wychowawcy. Nieletnie w trakcie rozmów nie mogą opowiadać o tym co dzieje się w Ośrodku (podobna zasada obowiązuje też w czasie odwiedzin i pisania korespondencji).

Wychowawczynie praktykują też skracanie rozmów telefonicznych z uwagi na przebieg rozmowy lub jako karę (czas rozmowy może zostać wówczas skrócony do 4 minut, w ramach środka dyscyplinującego praktykuje się pozbawienie nieletniej możliwości kontaktu telefonicznego z rodzicem/opiekunem na okres do tygodnia).

O ograniczaniu kontaktów z osobami spoza ośrodka nie jest informowany sąd rodzinny, mimo prawnego obowiązku określonego w ustawie<sup>20</sup>.

KMPT widzi potrzebę dokonania przeglądu stosowanych ograniczeń i informowania sądu o ograniczeniu kontaktów wychowanek. Zgodnie z ustawą o postępowaniu w sprawach nieletnich dyrektor MOW może ograniczyć lub zakazać kontaktów nieletniego z osobami spoza placówki, ale tylko w indywidualnym przypadku i tylko w sytuacji, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa placówki, bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji nieletniego. O każdorazowym ograniczeniu prawa nieletniego do kontaktu, dyrektor musi niezwłocznie zawiadomić nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie o powodach decyzji. Sąd może uchylić decyzję dyrektora, co stanowić instrument chroniący nieletniego przed nieuzasadnionym ograniczaniem kontaktów.

Możliwość kontaktu nieletniego z osobami spoza placówki stanowi również fundamentalną gwarancję prewencji tortur. Umożliwia bowiem takiej osobie ocenę kondycji fizycznej i psychicznej wychowanka, uzyskanie informacji o ewentualnych nadużyciach

---

<sup>20</sup> Zob. art. 66 § 4 i 5 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity Dz.U. z 2018 r., poz. 969).

i zawiadomienie właściwych instytucji. Ponadto dostęp do miejsca detencji osób z zewnątrz (członków rodziny, przyjaciół, prawników) sprawia, że miejsce pozbawienia wolności jest bardziej otwarte, co sprzyja budowie odpowiedniej atmosfery i pomaga nie dopuścić do złego traktowania.

Zgodnie ze standardami Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu i Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT): *Aktywne promowanie dobrego kontaktu ze światem zewnętrznym może być szczególnie korzystne dla nieletnich pozbawionych wolności, z których wielu ma problemy z zachowaniem związane z pozbawieniem emocji lub brakiem umiejętności społecznych. Należy uczynić wszystko, by zapewnić, że wszyscy osadzeni nieletni mają możliwość kontaktowania się ze swoimi rodzinami i innymi osobami od momentu przyjęcia do placówki detencyjnej. Pojęcie rodziny powinno być interpretowane w sposób liberalny, tak, aby obejmowało kontakty z osobami, z którymi nieletni nawiązał relacje porównywalne do rodzinnych, nawet jeśli związek ten nie został sformalizowany. Dla celów integracji społecznej nieletni powinni, jak dalece to możliwe, otrzymywać regularne przepustki (eskortowane lub samodzielne)*<sup>21</sup>.

CPT podkreśla także, że *zabranianie lub ograniczanie nieletnim kontaktu ze światem zewnętrznym nigdy nie powinno być stosowane, jako środek dyscyplinarny; chyba że przewinienie dyscyplinarne jest związane z takim kontaktem*<sup>22</sup>.

KMPT zaleca stosowanie obowiązujących przepisów ustawy w zakresie ograniczeń kontaktów podopiecznych (w tym kontaktów telefonicznych). Za każdym razem, gdy kontakt nieletniego z osobami spoza placówki zostanie ograniczony, dyrektor powinien niezwłocznie zawiadomić nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie o powodach swojej decyzji.

KMPT rekomenduje także wydłużenie czasu rozmów telefonicznych nieletnich i zwiększenie ich częstotliwości. Promowanie kontaktu z bliskimi jest bowiem przejawem humanitarnego traktowania nieletnich i odgrywa ważną rolę w procesie resocjalizacji. Może też łagodzić napięcia i niepokoje w samej placówce.

Zgodnie z regułami ONZ nieletnim należy zapewnić wszelkie możliwości kontaktu ze światem zewnętrznym, ponieważ kontakt tego rodzaju jest integralnym elementem sprawiedliwego i humanitarnego traktowania oraz ma zasadnicze znaczenie dla przygotowania nieletnich do powrotu na łono społeczeństwa<sup>23</sup>.

---

<sup>21</sup> European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Zob. Dwudziesty Czwarty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2015) 1, § 122.

<sup>22</sup> Tamże, § 127.

<sup>23</sup> Zob. Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące ochrony osób nieletnich pozbawionych wolności (Reguły hawajskie). Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113 z 14 grudnia 1990 r., Reguła 59.

Ponadto zgodnie z zaleceniami Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi:

- *Nieletni mają mieć możliwość porozumiewania się listownie – bez ograniczenia liczby listów, oraz jak najczęściej to możliwe, przez telefon lub za pomocą innych form komunikacji, ze swoimi rodzinami, innymi osobami i przedstawicielami zewnętrznych organizacji oraz otrzymywania regularnych wizyt tych osób;*
- *Władze instytucji mają asystować młodocianym w utrzymywaniu adekwatnego kontaktu ze światem zewnętrznym i dostarczać im odpowiednie środki w tym celu<sup>24</sup>.*

W ocenie CPT aktywne wspieranie dobrego kontaktu ze światem zewnętrznym może być szczególnie korzystne dla nieletnich pozbawionych wolności, z których wielu ma problemy wychowawcze związane z deprivacją emocjonalną oraz brakiem umiejętności społecznych. Zdaniem CPT, wszyscy nieletni pozbawieni wolności powinni mieć częsty dostęp do telefonu i powinno istnieć minimalne uprawnienie do dzwonienia do własnej rodziny bez wymogu, by to prawo zdobyć w postaci nagrody<sup>25</sup>.

KMPT zwraca też uwagę na poufność kontaktów podopiecznych w kontekście przeciwdziałania torturom i nieludzkiemu, poniżającemu traktowaniu. Z ustaleń delegacji wynika bowiem, że zarówno kontakt telefoniczny, jak i odwiedziny są nadzorowane przez personel ośrodka. Wyklucza to w zasadzie możliwość szczerzej rozmowy o tym co dzieje się w placówce oraz przekazania ewentualnej informacji o niewłaściwym traktowaniu. Taka praktyka nie sprzyja utrzymywaniu więzi rodzinnych, nie służy względem wychowawczym i stanowi nieuzasadnioną dolegliwość.

KMPT zaleca zapewnienie poufności kontaktów podopiecznych z bliskimi, w tym kontaktów telefonicznych. Wszelkie ograniczenia w tym względzie powinny być wprowadzane tylko w wyjątkowych, indywidualnych przypadkach, uzasadnionych określoną sytuacją.

Delegacja ustaliła, że wszystkie listy wychowanek przed ich wysłaniem podlegają kontroli i cenzurze. Sprawdzana jest zarówno zawartość przesyłki, jak i jej treść. Listy są cenzurowane przez wychowawczynię. Jeśli zawierają wulgaryzmy lub opisują jakąś sytuację, która miała miejsce w placówce, są dziewczętom zwracane celem ich usunięcia. O niedoręczeniu korespondencji nie powiadamia się sądu rodzinnego, wychowanki nie są pouczane o przysługującym im prawie do złożenia zażalenia do sądu, zaś korespondencja

---

<sup>24</sup> Zob. Zalecenia CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, pkt. 83 i 85.1.

<sup>25</sup> Zob. Raport z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 108 i 109.

nie jest włączana do akt sprawy, które to wymogi przewiduje ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Zgodnie z ustawą korespondencja nieletniego umieszczonego w MOW, może być kontrolowana tylko w indywidualnych przypadkach, w chwili powzięcia uzasadnionego podejrzenia, iż zawiera ona treści godzące w porządek prawny, bezpieczeństwo placówki, w zasady moralności publicznej, bądź w przypadku, gdy może ona wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub resocjalizacji nieletniego<sup>26</sup>. W razie stwierdzenia takich treści korespondencji nie doręcza się wychowankowi (zostaje ona włączona do jego akt osobowych) oraz obligatoryjnie zawiadamia się sąd rodzinny wykonujący orzeczenie o jej zatrzymaniu, podając powody tej decyzji. Nieletniego obligatoryjnie poucza się o prawie do złożenia zażalenia do sądu rodzinnego<sup>27</sup>.

KMPT zaleca odstąpienie od zasady dokonywania kontroli i cenzury korespondencji wychowanek na rzecz indywidualnego podejścia. Kontrola korespondencji powinna być dokonywana tylko w indywidualnych przypadkach, na zasadach przewidzianych w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. W przypadku stwierdzenia treści niedozwolonych, stosownie do treści art. 66 § 3 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, należy zawiadomić sąd rodzinny oraz pouczyć nieletniego o prawie do złożenia zażalenia na czynności naruszające jego prawa.

#### **5.4. Mechanizm skargowy**

Wychowanki nie mają wiedzy o instytucjach do których mogłyby zwrócić się o pomoc w przypadku naruszenia ich praw. Na terenie samej placówki nie wyeksponowano informacji o takich instytucjach w postaci danych teleadresowych lub ulotek informacyjnych. Przed gabinetem dyrektora znajduje się jedynie spis telefonów alarmowych do Policji, Straży Pożarnej, Pogotowia Ratunkowego i Rzecznika Praw Dziecka (na tablicy wyeksponowano numer do Biura - 22 583 66 00, nie zaś Dziecięcy Telefon Zaufania Rzecznika Praw Dziecka, który pełni rolę zarówno telefonu zaufania, jak i interwencyjną).

Niezależnie jednak od wiedzy nieletnich w tym zakresie, ograniczenia stosowane w placówce w postaci kontroli i nadzoru (kontroli korespondencji, nadzoru nad rozmowami telefonicznymi, brakiem dostępu do prywatnych telefonów i internetu, w tym poczty elektronicznej) uniemożliwiają wychowankom w praktyce poinformowanie w sposób poufny i bezpieczny o nieprawidłowościach w placówce, czy złożenie skargi

---

<sup>26</sup> Zob. art. 66 § 3 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

<sup>27</sup> Tamże.

na określone zachowanie. Stwarzają też systemowe ryzyko odwetu i represji w związku ze złożeniem skargi.

W zakresie dostępu wychowanek do wewnętrznego mechanizmu skargowego, takie prawo jest przewidziane w statucie placówki (rozdział 17 pod tytułem *Tryb składania skarg w przypadku naruszenia praw wychowanki*). Statut określa, że każda z wychowanek ma prawo składania wniosków, prośb i skarg w dowolnej formie (ustnej lub pisemnej). Wniosek, prośba lub skarga może być składana do wychowawcy lub dyrektora, w zależności od wagi sprawy.

Dyrektor przyjmuje wnioski, prośby i skargi większej wagi (drobne kwestie związane z bieżącymi sprawami życia codziennego rozpatruje wychowawca) oraz rozpoznaje odwołania w przypadku nie uwzględnienia wniosku, prośby lub skargi wychowanki. Odwołanie może być złożone w dowolnej formie (ustnej lub pisemnej).

W placówce obowiązuje też *Regulamin zachowania wychowanek*. Określa on m.in. prawa i obowiązki nieletnich. Wśród praw wychowanek określonych w rozdziale I brak jest prawa do złożenia skargi. Wskazano jedynie w sposób bardzo ogólny, że wychowankowie mają prawo do przedstawiania dyrektorowi, wychowawcom, nauczycielom swoich problemów oraz uzyskiwania od nich pomocy, odpowiedzi i wyjaśnień (pkt. 7). Regulamin nie przewiduje procedury skargowej.

Skargi nie są rejestrowane. Na terenie placówki brak było założonego rejestru skarg, który uwzględniałby zarówno skargi wniesione pisemnie i ustnie.

Z informacji udzielanych wizytującym wynika, że nieletnie nie składały do dyrektora lub wychowawców pisemnych skarg. Z ustaleń delegacji wynika jednak, że w placówce nie ma odpowiedniego klimatu do informowania o nieprawidłowościach. Wychowanki nie czują, by ewentualne formułowane przez nich zarzuty były traktowane poważnie. W czasie jednej z rozmów przedstawiciel KMPT usłyszał wręcz, że oświadczone wychowankom, że nie ma sensu pisać skarg do dyrektora, bo *nic to nie da*. Nieletnie obawiają się też konsekwencji złożenia ewentualnej skargi.

KMPT rekomenduje wzmocnienie dostępu wychowanek do mechanizmów skargowych w następujący sposób:

- Należy zadbać o odpowiednią wiedzę wychowanek w zakresie mechanizmów skargowych niezależnych od placówki. Wychowanki powinny mieć świadomość do jakich instytucji mogą zwrócić się o pomoc w przypadku naruszenia ich praw. Informacje o takich instytucjach z podaniem danych teleadresowych powinny zostać zamieszczone na tablicach informacyjnych placówki oraz w przestrzeniach

wspólnych (np. na świetlicy, stołówce, w salach lekcyjnych). KMPT rekomenduje zamieszczenie danych teleadresowych: Rzecznika Praw Obywatelskich (wraz z numerem infolinii - 800 676 676), Rzecznika Praw Dziecka (wraz z numerem Dziecięcego Telefonu Zaufania – 800 12 12 12), Podlaskiego Kuratora Oświaty, Sądu Rejonowego w Augustowie, III Wydział Rodzinny i Nieletnich, Policji, Prokuratury, organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw dzieci – np. Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka). Taki publicznie dostępny zestaw informacji ma walor prewencyjny. Tym bardziej, że ewentualne skargi lub informacje o nieprawidłowościach, nie muszą pochodzić od samych podopiecznych i nie muszą dotyczyć pracowników placówki, a na przykład przedstawicieli innych instytucji, w tym Policji. Oczywiście wskazana wyżej praktyka nie wyklucza podejmowania przez Dyrektora MOW innych działań informacyjnych poszerzających wiedzę o mechanizmie skargowym (np. poprzez opracowanie odpowiednich ulotek i plakatów, rozmowy uświadamiające, współpracę z organizacjami pozarządowymi);

- Organ prowadzący Ośrodek powinien zamieścić zapis o prawie do skargi i procedurze skargowej w Regulaminie zachowania wychowanek, gdyż jest on podstawowym dokumentem określającym funkcjonowanie nieletnich w placówce i zawiera szereg ważnych dla nich kwestii (np. praw, obowiązków, przywilejów, nagród i kar). Poszerzyłyby to wiedzę nieletnich w tym obszarze, co ma kluczowe znaczenie przy funkcjonowaniu mechanizmu skargowego;
- Niezależnie od posiadanej wiedzy i wyeksponowanych informacji, wychowanki powinny mieć faktyczną możliwość poinformowania odpowiednich instytucji zewnętrznych o naruszaniu ich praw. Rozmowy telefoniczne w tym zakresie nie powinny być nadzorowane, listy zaś kontrolowane. Należy stworzyć pozytywny klimat zachęcający wychowanki do zgłaszania nieprawidłowości oraz naruszania ich praw oraz zadbać o to, by nie ponosiły one represji za to, że złożyły skargę lub zawiadomiły o nieprawidłowościach. Dziewczętom należy też umożliwić efektywne, poufne i bezpieczne informowanie o sankcjach i konsekwencjach, jakie spotkały je w związku ze złożeniem skargi lub przekazaniem informacji (np. organowi kontroli).
- Należy zaprowadzić rejestr skarg, w którym powinny być ewidencjonowane wszelkie skargi, niezależnie od ich formy (ustnej lub pisemnej) oraz adresat (wychowanek, opiekun, inna osoba). Taki rejestr jak podkreśla CPT, może służyć

jako narzędzie zarządzania; na przykład może się zdarzyć, że wiele skarg odnosi się do tych samych pracowników lub że niektóre grupy wychowawcze w ogóle nie składają skarg lub wniosków (w tym kontekście brak skarg nie powinien być koniecznie uznawany za pozytywny. Przeciwnie, często świadczy to o niesprzyjających warunkach do informowania o nieprawidłowościach lub braku zaufania do wewnętrznego systemu skarg)<sup>28</sup>.

Rejestr powinien mieć charakter poufny i być dostępny wyłącznie dla Dyrektora placówki ewentualnie wyznaczonego pracownika. Niewłaściwe byłoby funkcjonowanie rejestru dostępnego dla wszystkich pracowników. Rozwiązanie takie mogłoby wręcz zniechęcić do składania skarg, w obawie przed ujawnieniem osoby zgłaszającej i możliwymi represjami. Funkcjonowanie rejestru skarg pozwoli na odnotowanie problemów pojawiających się w placówce, co ułatwi zarządzanie takimi incydentami oraz sprawowanie nadzoru nad częstotliwością ich występowania.

Efektywne mechanizmy skargowe stanowią bowiem podstawowe zabezpieczenie chroniące osoby przebywające w detencji przed złym traktowaniem, niezależnie od rodzaju miejsca pozbawienia wolności. CPT podkreśla, że efektywne działanie takich mechanizmów może nie tylko łagodzić napięcia między osobami pozbawionymi wolności i personelem, ale także poprzez zapewnienie, że skargi są traktowane poważnie, przyczynić się do budowania pozytywnych relacji. Dlatego też podopieczni placówek powinni mieć zagwarantowany bezpośredni, bezpieczny i poufny dostęp do organów rozpatrujących skargi<sup>29</sup>.

CPT podkreśla też, że *skuteczne zażalenia i procedury inspekcyjne są podstawowymi gwarancjami przeciwko złemu traktowaniu w ośrodkach dla nieletnich. Osoby nieletnie powinny mieć możliwość złożenia zażalenia zarówno w ramach, jak i poza systemem administracyjnym danego ośrodka; ponadto osoby nieletnie powinny być upoważnione do poufnego kontaktowania się z właściwą władzą*<sup>30</sup>.

Warto też przytoczyć uwagi Komitetu Praw Dziecka ONZ, który po rozpatrzeniu sprawozdania z realizacji Konwencji o prawach dziecka, zalecił polskim władzom, by dokonało przeglądu istniejących mechanizmów składania skarg i zagwarantowało, by wszystkie dzieci pozbawione wolności, w tym w związku z postępowaniem karnym lub w sprawach o wykroczenia, miały dostęp do bezpiecznych i przyjaznych dzieciom mechanizmów składania

---

<sup>28</sup> Zob. Dwudziesty Siódmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2018) 4, § 90-91.

<sup>29</sup> Tamże, § 68-91.

<sup>30</sup> Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Ogólne CPT, CPT/Inf (99) 12, § 36.



skarg, dotyczących pozbawienia wolności, warunków przetrzymywania/zatrzymania i sposobu traktowania<sup>31</sup>. Z ustaleń Komitetu wynikało bowiem, że na terenie placówek dla nieletnich, w tym ośrodków wychowawczych dochodziło do przypadków złego traktowania dzieci, m.in. kar niezgodnych z przepisami (w tym cielesnych), ograniczeń korespondencji i możliwości składania skarg<sup>32</sup>.

### 5.5. Warunki materialne

Warunki materialne delegacja KMPT oceniła jako dobre. Pomieszczenia były utrzymane w czystości, odpowiednio umeblowane i wyposażone. Delegacja zwróciła jednak uwagę, że sypialnie miały nieco surowy wygląd. Tylko w niektórych pokojach dostrzeżono zdjęcia osób bliskich (przymocowane do ram łóżka) lub jakieś pamiątki. Nieletnie wyjaśniły wizytującym, że mają zakaz wieszania na ścianach zdjęć i obrazków z uwagi na możliwość zmiany pokoju po zakończeniu roku szkolnego.

KMPT rekomenduje umożliwienie nieletnim indywidualnego ozdabiania pokoi, w tym eksponowania zdjęć, obrazków i innych pamiątek. Taka praktyka, poprzez nadanie pomieszczeniom bardziej indywidualnego, domowego charakteru, wpłynie też korzystnie na atmosferę w placówce.

Warto w tym miejscu odwołać się też do standardów CPT, który wskazał, że *dobrze zaprojektowany ośrodek detencyjny dla nieletnich powinien zapewniać pozytywne i spersonalizowane warunki detencji młodych osób pozbawionych wolności. Miejsca, w których młode osoby śpią i prowadzą aktywność życiową powinny być – oprócz odpowiedniej wielkości, oświetlenia i wentylacji – właściwie umeblowane, dobrze urządzone i dostarczać odpowiednich wrażeń wzrokowych. Młodym ludziom powinno się pozwolić na przechowywanie rozsądnej ilości rzeczy osobistych, jeśli przeciwko temu nie przemawiają przeważające względy bezpieczeństwa*<sup>33</sup>.

Przedstawiciele KMPT otrzymali też sygnały dotyczące wyżywienia w placówce. Nieletnie wskazywały, że nie otrzymują nic do jedzenia między obiadem (ok. godz. 13:00, spożywany jest w pobliskim barze mlecznym), a kolacją (po godz. 18) i bywają w tym czasie głodne. Problem był już podobno zgłaszany wychowawcom, ale otrzymały odpowiedź, że zakupy są robione w takiej ilości, która uniemożliwia przygotowanie dodatkowych

---

<sup>31</sup> Zob. Uwagi końcowe do połączonych trzeciego i czwartego sprawozdania okresowego Polski z realizacji Konwencji o prawach dziecka [CRC/C/POL/CO/3-4,] § 25.

<sup>32</sup> Tamże, § 24.

<sup>33</sup> Zob. Dziewiąty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (99) 12, § 29-30.

posiłków. Nieletnie sygnalizowały również, że między posiłkami nie otrzymują nic do picia (np. herbaty). KMPT zaleca dokonanie przeglądu obecnego sposobu żywienia wychowanek w świetle powyższych uwag.

Nieletnie wskazywały również na częsty problem z dostępem do ciepłej wody. Wieczorami, podczas toalety ciepła woda szybko się kończy i nieletnie zmuszone są do mycia w zimnej. Przedstawicielka KMPT rozmawiała z wychowanką, która wskazywała, że nie kąpie się w ciepłej wodzie od trzech miesięcy.

W ocenie KMPT dostęp wychowanek ośrodka wychowawczego do ciepłej wody przez całą dobę, powinien być standardem i nie powinno być w tej mierze żadnych ograniczeń. Długotrwałe pozbawienie nieletnich dostępu do ciepłej wody może być rozpatrywane w kategoriach poniżającego traktowania. Dodatkowo reglamentowanie ciepłej wody może wpływać niekorzystnie na relacje między wychowankami, tworzyć podziały i stymulować niepokój. Wychowanki silniejsze, bardziej zaradne, mające silniejszą pozycję w grupie, mogą rościć sobie prawo do kąpieli w ciepłej wodzie i wręcz siłowo wymuszać realizację tego przywileju. To z kolei wpływa negatywnie na atmosferę w placówce.

Na odpowiedni dostęp nieletnich umieszczonych w placówce detencyjnej, do ciepłej wody, wskazują również standardy międzynarodowe - zalecenia CPT<sup>34</sup>, rekomendacje Komitetu Ministrów Rady Europy dotyczące młodocianych przestępców<sup>35</sup> i Europejskie Reguły Więzienne<sup>36</sup>.

KMPT zaleca zapewnienie wychowankom stałego dostępu do ciepłej wody.

Ośrodek jest przygotowany na przyjęcie 30 nieletnich. W czasie wizytacji w placówce przebywało 14 wychowanek rozlokowanych na 2 piętrach. Przedstawiciele KMPT zostali poinformowani o planie modernizacji obiektu i stworzenia na jednym z pięter MOW nowej placówki o charakterze leczniczym, w której na mocy postanowienia sądu mieliby być kierowani nieletni. Placówka miałaby być instytucją opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień. W miejscu aktualnej stołówki miałaby znajdować się izba przyjęć.

KMPT wyraża obawy, czy w sytuacji utworzenia w budynku w którym mieści się MOW odrębnej instytucji, nie dojdzie do pogorszenia warunków pobytu wychowanek. Być może konieczne będzie zmniejszenie pojemności placówki lub jej rozbudowa. Mechanizm chciałby poznać opinię Dyrektora MOW w tej kwestii. KMPT zwraca się również o udzielenie

---

<sup>34</sup> Zob. Raport CPT z wizyty na Litwie, CPT/Inf (2011) 17, § 38.

<sup>35</sup> Zob. Zalecenia CM/Rec (2008) 11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, pkt. 65.3.

<sup>36</sup> Zob. Zalecenia Rec (2006) 2 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r., pkt. 19.4.

szczegółowych informacji dotyczących planowanej inwestycji, w tym planowanego terminu uruchomienia placówki leczniczej. Ze wstępnych informacji udzielonych delegacji w dniach wizyty wynikało bowiem, że jest przygotowana w tym zakresie stosowna dokumentacja, która ma być złożona do Narodowego Funduszu Zdrowia.

## **5.6. Rekreacja i dostęp do informacji**

Na terenie placówki znajduje się świetlica. Jest ona jednak bardzo ubogo urządzona - znajdowały się tam wyłącznie miejsca do siedzenia. Brak było telewizora, radia (radio znajdowało się tylko w jednym pokoju sypialnym i było własnością prywatną wychowanki), gier planszowych, książek i czasopism.

Delegacja ustaliła, że w MOW obowiązuje zakaz oglądania telewizji (w tym serwisów informacyjnych) i czytania gazet. Nieletnie nie mają też dostępu do internetu.

W ocenie kadry placówki ograniczanie dostępu do telewizji i prasy jest związane z obawą o dostęp do treści demoralizujących i nierzetelny, nacechowany emocjami przekaz informacji.

Dziewczęta są zapisane do biblioteki i stamtąd wypożyczają książki. Filmy są wyświetlane na wyświetlaczu w jednej z sal. W okresie od sierpnia do września 2019 r. wychowanki miały wyświetlone jedynie dwa filmy (20 sierpnia i 23 września, już po wizytacji KMPT).

Brak dostępu do informacji, prasy i telewizji jest mocno odczuwalny przez wychowanki. W rozmowach z przedstawicielami Mechanizmu nieletnie sygnalizowały silną potrzebę dostępu do informacji i świadomości tego, co dzieje się w świecie. Brak informacji powodował u nich duży dyskomfort.

KMPT rekomenduje zapewnienie nieletnim dostępu do serwisów informacyjnych, w tym za pośrednictwem telewizji, prasy i radia. Należy też w szerszym niż do tej pory zakresie zapewnić podopiecznym dostęp do wartościowych filmów oraz uatrakcyjnić sposób spędzania wolnego czasu (np. poprzez gry planszowe, logiczne, krzyżówki).

W ocenie KMPT dostęp do informacji i wiedzy o współczesnym świecie jest nie tylko elementem procesu wychowawczego, ale przede wszystkim podstawową i naturalną potrzebą człowieka. Jest to szczególnie istotne w przypadku podopiecznych ośrodków wychowawczych, gdyż pomaga im zrozumieć świat, mechanizmy nim rządzące oraz ukształtować swój światopogląd. Może również posłużyć jako element edukacji – umiejętności analizowania, wnioskowania i argumentowania. Warto mieć również na względzie, że podopieczne wkrótce

opuszczą teren Ośrodka i będą musiały samodzielnie funkcjonować w otaczającym je świecie. Pozbawianie je dostępu do podstawowych informacji w połączeniu z elementami kontroli i rygiorem panującym w placówce może być rozpatrywany w kategoriach poniżającego traktowania.

Zgodnie z regułami ONZ dotyczącymi nieletnich pozbawionych wolności - *Nieletniemu należy zapewnić możliwość bieżącego dostępu do wiadomości za pośrednictwem gazet, czasopism i innych publikacji, radia i programów telewizyjnych oraz filmów, a także przez przyjmowanie przedstawicieli działających zgodnie z prawem klubów i organizacji, w których działalności jest zainteresowany*<sup>37</sup>.

CPT podkreśla, że nieletni w sposób szczególny potrzebują aktywności fizycznej i stymulacji intelektualnej. Nieletnim pozbawionym wolności powinno się zaoferować pełen program w zakresie edukacji, sportu, doskonalenia zawodowego, rekreacji i innych celowych zajęć. Zajęcia fizyczne powinny stanowić istotną część tego programu<sup>38</sup>.

## **5.6. Personel**

W skład personelu placówki wchodzi 9 wychowawców, 3 psychologów i 5 pracowników administracyjnych (w tym kadra kierownicza). Z udostępnionych KMPT informacji wynika bowiem, że jedyne zrealizowane w 2019 r. szkolenie kadry dotyczyło udzielania pierwszej pomocy. Wzięli w nim udział wychowawcy nieposiadający tego przeszkolenia.

KMPT rekomenduje, by z uwagi na specyfikę pracy w placówce, występowanie sytuacji trudnych w relacjach z nieletnimi oraz obciążenie psychiczne związane z wykonywaniem zawodu, zorganizować personelowi szkolenia z zakresu: międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka (w tym praw dziecka) i prewencji tortur, komunikacji interpersonalnej, sposobów rozwiązywania sytuacji konfliktowych bez użycia siły, sposobów radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu i stosowania przymusu bezpośredniego.

KMPT rekomenduje również zorganizowanie dla kadry placówki regularnej superwizji, służącej rozładowaniu napięć powstałych w trakcie wykonywania obowiązków zawodowych. Takie spotkania, prowadzone przez niezależnego, zewnętrznego superwizora, mogłyby przyczynić się również do polepszenia relacji pomiędzy personelem, co w rezultacie może mieć bezpośrednie przełożenie na jakość ich pracy i poziom sprawowanej opieki nad

---

<sup>37</sup> Zob. Reguły hawajskie, Reguła 62.

<sup>38</sup> Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Ogólne, CPT/Inf (99) 12, § 31.

wychowankami. Superwizja zwiększa bowiem możliwość uzyskania wglądu w sposób reagowania pracownika w różnych sytuacjach i pomaga mu przygotować się na wystąpienie sytuacji trudnych. Jest formą kształcenia kompetencji osobistych i merytorycznych oraz ważnym środkiem profilaktycznym wypalenia zawodowego.

Psychologowie pracujący w ośrodku powinni regularnie korzystać z superwizji indywidualnych. Inni pracownicy mogliby korzystać regularnie z superwizji grupowej, a w razie potrzeby – z indywidualnej.

Szkolenie personelu jest mechanizmem zapobiegającym torturom i innym formom niewłaściwego traktowania. Odpowiednio dobrany i wykwalifikowany personel będzie respektował podstawowe prawa i gwarancje jakie przysługują wychowankom, zaś przemoc wobec nich postrzeżał jako niedopuszczalny brak profesjonalizmu, rzutujący na wizerunek całej placówki i jej pracowników. Pracownicy ośrodka dzięki możliwości systematycznego kontaktu z nieletnimi, mają możliwość monitorowania ich zachowania i wyłapywania niepokojących sygnałów, świadczących o złym traktowaniu. W przypadku stwierdzenia niepokojących zdarzeń, mogą podjąć skuteczne środki zaradcze (np. poprzez udzielenie pomocy, wezwanie Policji czy zgłoszenie przełożonym swoich obaw i podejrzeń.).

Dlatego ważne jest, by personel był odpowiednio dobrany, świadomy w zakresie potrzeby ochrony praw człowieka oraz miał stworzoną możliwość podnoszenia swoich kwalifikacji, rozwoju zawodowego i wiedzy w zakresie identyfikowania symptomów świadczących o niewłaściwym traktowaniu.

Zgodnie z regułami ONZ pracownicy placówki detencyjnej dla nieletnich powinni otrzymywać wykształcenie, które umożliwi im skuteczne wypełnianie obowiązków. Powinno ono obejmować psychologię dziecka, opiekę nad dzieckiem, międzynarodowe standardy i normy w zakresie praw człowieka i praw dziecka, w tym Reguły hawajskie. Pracownicy powinni podtrzymywać i rozwijać swoją wiedzę oraz umiejętności zawodowe, uczęszczając na kursy i szkolenia, w ciągu całego okresu ich pracy zawodowej<sup>39</sup>.

CPT podkreśla, że *Dozór i opieka nad osobami nieletnimi pozbawionymi wolności jest zadaniem szczególnie wymagającym. Personel powołany do wypełniania tego zadania powinien być starannie dobrany pod względem osobistej dojrzałości i zdolności do radzenia sobie z wyzwaniami związanymi z pracą i dbaniem o dobro tej grupy wiekowej. W szczególności personel powinien być zaangażowany w pracę z młodymi ludźmi oraz być w stanie pokierować i zmotywować osoby nieletnie, za które ponosi*

---

<sup>39</sup> Zob. Reguły hawajskie, Reguła 85.

*odpowiedzialność. Cały personel, łącznie z osobami wykonującymi wyłącznie obowiązki w zakresie dozoru, powinien przechodzić profesjonalne szkolenie, zarówno w czasie przyjęcia do pracy, jaki i w jej trakcie, a także otrzymywać odpowiednie wsparcie z zewnątrz oraz nadzór w wykonywaniu ich obowiązków<sup>40</sup>.*

CPT zaleca również przeszkolenie personelu placówek dla nieletnich w zakresie rozwiązywania sporów i stosowania strategii oraz technik słownego rozładowywania sytuacji konfliktowych<sup>41</sup>.

## **6.6. Traktowanie nieletnich przez Policję**

Przedstawiciele KMPT ustalili, iż zasadą jest konwojowanie nieletnich do placówki w kajdankach. Zdarzają się również sytuacje, gdy wychowankom są zakładane kajdanki zespolone na czas transportu, mimo iż znajdują się w policyjnych furgonetkach, pod nadzorem funkcjonariuszy. Kajdanki zespolone były stosowane na przykład wobec nieletniej będącej w 3 miesiącu ciąży (funkcjonariusze nie wiedzieli o tym fakcie). W przypadku innej nieletniej kajdanki zespolone były stosowane przez okres 9 godzin.

W opinii KMPT stosowanie kajdanek zespolonych wobec nieletnich jest nieproporcjonalne i stygmatyzujące. Ponadto profilaktyczne stosowanie kajdanek stwarza ryzyko nadużyć i złego traktowania nieletnich. Dlatego też konieczne są systemowe działania ze strony kierownictwa Policji, ukierunkowane na poszanowanie praw człowieka i respektowanie przez funkcjonariuszy zasad konieczności i proporcjonalności. Otrzymane sygnały uzasadniają bowiem podejrzenie, że może dochodzić w tym obszarze do nadużyć.

Zgodnie z ustawą o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej kajdanek można użyć m.in. w celu zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia oraz prewencyjnie, w celu zapobieżenia ucieczce i objawom agresji lub autoagresji<sup>42</sup>. Niezależnie jednak od powodów stosowania, ich użycie powinno mieć charakter indywidualny, być proporcjonalne do stopnia zagrożenia i niezbędne, dla osiągnięcia celu określonego w ustawie. Wybierając środek przymusu bezpośredniego funkcjonariusz powinien wybrać ten, który wywołuje jak najmniejszy poziom dolegliwości u zatrzymanego<sup>43</sup>.

KMPT chciałby przywołać w tym miejscu standardy międzynarodowe dotyczące analizowanej problematyki. Zgodnie z zaleceniami SPT stosowanie wszelkich środków

---

<sup>40</sup> Zob. Dziewiąty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (99) 12, § 33.

<sup>41</sup> Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 95.

<sup>42</sup> Zob. art. 11 pkt. 9, 1-11, 13 i 14; art. 13 ust. 1, art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1834).

<sup>43</sup> Zob. art. 6 ust. 1 w zw. z art. 12 ust. 1 pkt 2 lit. a) ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

bezpieczeństwa (w tym kajdanek) powinno być oparte na indywidualnej ocenie ryzyka, realizowanej na podstawie jasnych i określonych proceduralnie kryteriów. Kajdanki i inne instrumenty przymusu powinny być stosowane tylko wtedy, gdy nie jest dostępna lżejsza forma kontroli rzeczywistego ryzyka i usuwane tak szybko, jak to możliwe. Kajdanki nie powinny być stosowane z uwagi na status osoby pozbawionej wolności, ani też jako środek dyscyplinujący<sup>44</sup>.

Profilaktyczne stosowanie kajdanek w czasie transportu zatrzymanych krytykuje również CPT<sup>45</sup>. W jego ocenie kajdanki nie powinny być stosowane jako zasada w czasie transportu (najlepiej, by konwojowani byli przewożeni w bezpiecznych furgonetkach, co eliminuje konieczność zakładania kajdanek podczas podróży)<sup>46</sup>. Ich użycie powinno być uzasadnione oceną ryzyka w konkretnym przypadku, kiedy ich zastosowanie wydaje się absolutnie konieczne. Powinny być wówczas stosowane w sposób, który eliminuje ryzyko zranienia osoby konwojowanej<sup>47</sup>.

O tym, że kajdanki nie powinny być stosowane automatycznie podczas każdego transferu zatrzymanych, mówią też eksperci z Uniwersytetu w Essex. Zwracają oni uwagę na konieczność przeciwdziałania ewentualnym fizycznym uszczerbkom pasażerów, które mogą wystąpić, gdy są oni skuci, a pojazd hamuje lub ulegnie wypadkowi. Stosowanie kajdanek ogranicza bowiem zdolność zatrzymanych do ochrony przed upadkiem<sup>48</sup>.

---

<sup>44</sup> Zob. Raport SPT z wizyty w Chile, CAT/OP/CHL/1, § 44-46; Raport SPT z wizyty w Rumunii, CAT/OP/ROU/1, § 104-105; Raporty SPT z wizyt na Ukrainie: CAT/OP/UKR/3, § 84; CAT/OP/UKR/1, § 12 i 132; Raport SPT z wizyty w Nowej Zelandii, CAT/OP/NZL/1, § 110-112; Raport SPT z wizyty w Brazylii, CAT/OP/BRA/3, § 16.

<sup>45</sup> Zob. Raport CPT z wizyty we Francji, CPT/Inf (2017) 7, § 13; Raport CPT z wizyty na Cyprze, CPT/Inf (2018) 16, § 15; Raport CPT z wizyty w Holandii, CPT/Inf (2017) 1, § 13; Raport CPT z wizyty w Belgii, CPT/Inf (2018) 8, § 18; Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (2017) 34, § 8; Raport CPT z wizyty w Wielkiej Brytanii, CPT/Inf (2017) 9, § 14; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 53; Raport CPT z wizyty na Gibraltarze, CPT/Inf (2015) 40, § 11; Raport CPT z wizyty w Rosji, CPT/Inf (2013) 41, § 28; Raport SPT z wizyty w Chile, CAT/OP/CHL/1, § 45-46.

<sup>46</sup> Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 3. Security measures; Raport CPT z wizyty w Irlandii, CPT/Inf (2007) 40, § 101; Raport CPT z wizyty w Wielkiej Brytanii, CPT/Inf (2006) 28, § 23; Raport CPT z wizyty na Węgrzech, CPT/Inf (2006) 20, § 126; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 53.

<sup>47</sup> Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 3. Security measures; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 53.

<sup>48</sup> Zob. Essex paper 3 Initial guidance on the interpretation and implementation of the UN Nelson Mandela Rules, Penal Reform International Head Office i Human Rights Centre University of Essex, February 2017, Use of restraints, s. 57.

## 6. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca: Dyrektorowi Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego Nr 4 w Augustowie:

1. Odstąpienie od przeszukiwania wychowanek, ich rzeczy i sypialni;
2. Poddawanie wszystkich nowo przyjętych wychowanek badaniom lekarskim, w możliwie najkrótszym okresie, od czasu przyjęcia do placówki. Badaniu przez lekarza powinny być też poddawane wychowanki powracające do placówki z miejsc, gdzie mogły doświadczyć złego traktowania, np. doprowadzane przez Policję;
3. Zapewnienie poufności badań medycznych; wszystkie badania powinny się odbywać poza zasięgiem wzroku i słuchu pracownika MOW, chyba że osoba wykonująca badanie podejmie inną decyzję;
4. Dokumentowanie obrażeń wychowanek za pomocą specjalnego formularza przewidzianego do tego celu, z wykresami ciała do oznakowania urazów (map ciała), który będzie przechowywany w aktach medycznych;
5. Wykonywanie dokumentacji fotograficznej obrażeń, która powinna być przechowywana w dokumentacji medycznej wychowanki;
6. Stosowanie obowiązujących przepisów ustawy w zakresie ograniczeń kontaktów podopiecznych (w tym kontaktów telefonicznych). Za każdym razem, gdy kontakt nieletniego z osobami spoza placówki zostanie ograniczony, dyrektor powinien niezwłocznie zawiadamiać nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie, o powodach swojej decyzji;
7. Wydłużenie czasu rozmów telefonicznych nieletnich i zwiększenie ich częstotliwości;
8. Zapewnienie poufności kontaktów podopiecznych z bliskimi, w tym kontaktów telefonicznych; wszelkie ograniczenia w tym względzie powinny być wprowadzane tylko w wyjątkowych, indywidualnych przypadkach, uzasadnionych określoną sytuacją;
9. Odstąpienie od zasady dokonywania kontroli i cenzury korespondencji wychowanek na rzecz indywidualnego podejścia. Kontrola korespondencji powinna być dokonywana tylko w indywidualnych przypadkach, na zasadach przewidzianych w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. W przypadku stwierdzenia treści niedozwolonych, stosownie do treści art. 66 § 3 ustawy o



postępowaniu w sprawach nieletnich, należy zawiadomić sąd rodzinny oraz pouczyć nieletniego o prawie do złożenia zażalenia na czynności naruszające jego prawa;

10. Zadbanie o odpowiednią wiedzę wychowanek w zakresie mechanizmów skargowych, w tym zamieszczenie danych teleadresowych instytucji, do których wychowanki mogą zwrócić się w przypadku naruszenia ich praw;
11. Zapewnienie faktycznego, bezpiecznego i poufnego dostępu wychowanek do zewnętrznych mechanizmów skargowych i możliwości poinformowania instytucji zewnętrznych o ewentualnych represjach, poniesionych w związku z przekazanymi informacjami. Rozmowy telefoniczne w tym zakresie nie powinny być nadzorowane, listy zaś kontrolowane.
12. Zamieszczenie zapisu o prawie do skargi i procedurze skargowej w Regulaminie zachowania wychowanek;
13. Zaprowadzenie rejestru skarg, w którym powinny być ewidencjonowane wszelkie skargi niezależnie od ich formy (ustne i pisemne) oraz adresata (wychowanek, opiekun, inna osoba). Rejestr powinien mieć charakter poufny i być dostępny wyłącznie dla Dyrektora placówki ewentualnie wyznaczonego pracownika;
14. Umożliwienie wychowankom indywidualnego ozdabiania pokoi, w tym eksponowania zdjęć, obrazków i innych pamiątek;
15. Dokonanie przeglądu sposobu żywienia wychowanek, w świetle uwag przedstawionych w pkt. 5.5. raportu;
16. Zapewnienie wychowankom stałego dostępu do ciepłej wody;
17. Zapewnienie nieletnim dostępu do serwisów informacyjnych, w tym za pośrednictwem telewizji, prasy i radia. Należy też w szerszym niż do tej pory zakresie zapewnić podopiecznym dostęp do wartościowych filmów oraz uatrakcyjnić sposób spędzania wolnego czasu (np. poprzez gry planszowe, logiczne, krzyżówki);
18. Zorganizowanie personelowi szkoleń z zakresu: międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka (w tym praw dziecka) i prewencji tortur, komunikacji interpersonalnej i sposobów rozwiązywania sytuacji konfliktowych bez użycia siły, sposobów radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu i stosowania przymusu bezpośredniego;
19. Zapoznanie personelu placówki z Protokołem stambulskim i wykorzystywanie zawartych tam wskazówek w codziennej pracy;

## 20. Zapewnienie personelowi regularnej superwizji.

Ponadto Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur prosi o:

- ustosunkowanie się do wątpliwości dotyczących utrzymania właściwego standardu zakwaterowania wychowanek, w przypadku uruchomienia w budynku, w którym mieści się MOW, instytucji o charakterze leczniczym (pkt. 5.5. raportu);
- udzielenie szczegółowych informacji dotyczących planowanego utworzenia ośrodka opieki zdrowotnej dla dzieci i młodzieży, w tym planowanego terminu uruchomienia placówki leczniczej (pkt. 5.5. raportu).